

*Пацева І.Г.,
д.т.н, проф. кафедри екології та природокористування
Державний університет «Житомирська політехніка»
Бельмега І.В.,
аспірант кафедри екології та природокористування
Державний університет «Житомирська політехніка»*

ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЛІСОВИМИ РЕСУРСАМИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Лісові ресурси України мають стратегічне значення для економіки, довкілля та соціальної стабільності. Вони забезпечують сировинну базу для промисловості, регулюють клімат, зберігають біорізноманіття та захищають водні ресурси. Стан лісів безпосередньо впливає на екологічну безпеку держави та якість життя населення. Тому питання їхнього збереження й відновлення належать до ключових у системі сталого розвитку.

Останні десятиліття показали, що українські ліси зазнають зростаючого навантаження. До основних чинників деградації належать інтенсивна вирубка, поширення хвороб і шкідників, збільшення кількості пожеж, а також наслідки радіоактивного забруднення після аварії на ЧАЕС. До цього додалися військові дії 2022 року, які спричинили масштабні пошкодження лісових екосистем, забруднення вибухонебезпечними матеріалами та втрату цінних біотопів. Відновлення таких територій вимагає не лише лісогосподарських, а й екологічних, соціальних і технологічних рішень.

Житомирська область належить до найлісистіших регіонів України. Понад третина її території – лісові масиви, а середній показник лісистості становить 33 %. Загальний запас деревини перевищує 200 млн м³. Найпоширеніші породи – сосна (59,1 %), дуб (19,1 %), береза (14,7 %) і вільха (4,7 %). Ліси Житомирщини виконують важливі природоохоронні функції – запобігають ерозії, регулюють водний баланс, покращують якість повітря, слугують середовищем для багатьох видів флори і фауни.

Разом з тим, результати аналізу показують, що економічні показники лісової галузі мають позитивну тенденцію, тоді як екологічні погіршуються. Площа лісозаготівель у регіоні становить близько 15 % від загальноукраїнського рівня, але за останні п'ять років обсяг заготівлі деревини скоротився на 15 %. Це пов'язано як із обмеженнями на вирубку, так і з посиленням вимог до охорони лісів. Водночас підвищується попит на інші види лісокористування – рекреацію, заготівлю побічної продукції, мисливське господарство.

Найбільшу загрозу для лісів становлять пожежі, шкідники та грибкові хвороби. У 2020 році в області загинуло понад 1400 гектарів насаджень: 653 гектари згоріли, а решта постраждала від хвороб і комах. Особливо вразливими є соснові ліси, які займають більшість площ. Кліматичні зміни, посушливі періоди, старіння деревостану та зниження санітарного догляду лише поглиблюють проблему. Питання боротьби зі шкідниками залишається одним із найактуальніших. Біологічні методи, які використовуються в області, є екологічно безпечними, але їхня ефективність знижується через скорочення фінансування та відсутність сучасних біолабораторій.

Водночас спостерігається позитивна динаміка у сфері лісовідновлення. За останні два десятиліття площа нових насаджень у Житомирській області зросла майже вдвічі й становить близько 18 % від загальнодержавного рівня. Нові ліси створюються на деградованих і малопродуктивних землях — пісках, ярах, крутосхилах, кар'єрах. Це не лише збільшує площу зелених насаджень, а й стабілізує ґрунти, зменшує ризик ерозії та покращує мікроклімат у сільських громадах.

Серед основних напрямів розвитку лісової галузі варто виокремити модернізацію управління та впровадження інтегрованого підходу. Йдеться про поєднання економічних, екологічних, технологічних і соціальних складових. Управління лісами має базуватися на наукових даних, екологічному моніторингу та участі місцевих громад. Важливо створити ефективну систему планування рубок, обліку деревини, контролю за станом лісових земель і відновленням ресурсів.

Значний потенціал має використання цифрових технологій. Дані дистанційного зондування Землі, супутниковий моніторинг, безпілотні системи спостереження дозволяють швидко виявляти осередки хвороб, незаконні вирубки, стихійні пошкодження. ГІС-платформи допомагають інтегрувати інформацію про стан лісового фонду, планувати господарські операції та прогнозувати ризики. У майбутньому такі рішення повинні стати частиною єдиної державної системи управління природними ресурсами.

Важливо також посилити контроль за законністю лісокористування. Незаконні рубки, що залишаються серйозною проблемою, призводять до деградації лісів і втрат бюджету. Запровадження електронного обліку деревини, сертифікації за міжнародними стандартами та прозорих механізмів продажу деревини сприятиме зменшенню тіньового сектору.

Окрему увагу слід приділяти відновленню лісів, пошкоджених бойовими діями. Мінування, пожежі та забруднення вибухонебезпечними речовинами змінюють структуру ґрунтів і ускладнюють природне поновлення. Тут потрібні спеціальні програми екологічно безпечного розмінування, біологічної реабілітації та селекції стійких порід дерев. Важливим напрямом є залучення громад до участі у висадженні та догляді за лісами, що формує екологічну свідомість і спільну відповідальність за стан довкілля.

Соціальний вимір лісового господарства також набуває нового значення. Ліс – це не лише економічний ресурс, а й простір для оздоровлення, освіти та відпочинку. Розвиток екомаршрутів, зеленого туризму, рекреаційних зон і лісотерапевтичних локацій допомагає громадам розвивати місцеву економіку й водночас зберігати природу.

Таким чином, сучасний стан лісових ресурсів України можна охарактеризувати як суперечливий: економічна ефективність галузі зростає, але екологічна рівновага залишається нестійкою. Житомирська область демонструє потенціал для збалансованого розвитку, однак потребує оновлення управлінських підходів, підтримки держави та впровадження сучасних технологій.

Подальший розвиток лісової галузі має бути спрямований на:

- збільшення площі відновлення та заліснення деградованих земель;
- посилення системи екологічного моніторингу й біологічного захисту;
- впровадження цифрових технологій управління та контролю;
- розвиток лісової освіти, популяризацію екологічних знань і участь громад;
- адаптацію лісового господарства до кліматичних змін і післявоєнного відновлення.

Розумне управління лісами повинно забезпечувати не лише економічну вигоду, а й формувати стабільну екологічну систему, здатну підтримувати природний баланс і створювати сприятливе середовище життя для людей. Ефективна лісова політика має поєднувати економічні механізми розвитку з природоохоронними заходами, спрямованими на збереження біорізноманіття, підвищення стійкості лісових екосистем і запобігання їх деградації.

Такий підхід вимагає довгострокового планування, прозорості у використанні ресурсів, контролю за вирубками, а також упровадження інноваційних технологій відновлення лісів – від селекції стійких видів до використання цифрового моніторингу й геоінформаційних систем. Важливу роль відіграє і соціальний чинник – активна участь місцевих громад, розвиток лісової освіти, екологічне виховання молоді, підтримка волонтерських ініціатив зі заліснення територій.

Науково обгрунтоване та системне управління лісами має стати частиною державної стратегії сталого розвитку. Його реалізація дасть змогу не лише збільшити ресурсний потенціал галузі, а й відновити природні екосистеми, стабілізувати кліматичні процеси, поліпшити якість довкілля та забезпечити екологічну безпеку держави.

Стан лісових ресурсів безпосередньо визначає екологічне майбутнє країни, адже саме від ефективності державної політики та суспільного ставлення до охорони лісів залежить збереження природного балансу. Лише послідовна, науково обгрунтована політика та відповідальне ставлення кожного громадянина дозволять передати нащадкам здорові, продуктивні й життєздатні ліси.

Література.

1. Букша І.Ф., Пастернак В. П., Пивовар Т. С. (2019). Рекомендації щодо розбудови державної системи моніторингу лісів України. Харків, УкрНДЦЛГА. 35 с.
2. Лісова наука та інновації. URL: <https://tlu.kiev.ua/nasha-dijalnist/profesiino-pro-lis/lisova-nauka-ta-innovaciji.html> (дата звернення 10.10.2023).
3. Мельник-Шамрай В.В., Шамрай В.В., Пацева І.Г., Курбет Т.В. (2023). Оцінка стану природно-заповідного фонду Житомирської області. Екологічні науки : науково-практичний журнал. К. : видавничий дім «Гельветика». № 3(48). С. 108–115.
4. Мельник-Шамрай В.В., Шамрай В.І., Пацева І.Г. (2023). Аналіз територіального розподілу об'єктів природно-заповідного фонду об'єднаних територіальних громад Коростенського району Житомирської області. Екологічні науки : науково-практичний журнал. К. : видавничий дім «Гельветика». № 4(49). С. 186-193.
5. Нормативно-правові акти з питань лісового та мисливського господарства. URL: <https://vdlg.com.ua/informacija/normativno-pravovi-akti-z-pitan-lisovogo-ta-mislivskogo-gospodarstva.html> (дата звернення 10.05.2023).
6. Пацева І.Г., Алпатова О.М., Демчук Л.І., Кірейцева Г.В., Левицький В.Г. (2022). Сучасний стан навколишнього природного середовища в умовах впливу війни. Екологічні науки : науково-практичний журнал. Вип. 4 (43). С. 19-22.
7. Цілі сталого розвитку (2022): Україна: Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Київ. 176 с. URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення 30.09.23)